104. ԳԱՅՆԱԿԵՐ ԳՑՈՒԳ

Գյուղի շրջակայքում կան մի քանի մատուռներ, ուխտատեղիներ և երկու վանք՝ Հրեշտակապետաց և Ծաղկոց։ Դրանցից առաջինը, համաձայն արձանագրության, շինված է ՌՄԿԴ (1815) թվին¹, իսկ Ծաղկոց վանքի պատերի մեջ ագուցված են հետևյալ խաչքարերը՝ համեմատաբար հին արձանագրություններով.

1044. ԽԱՉՔԱՐԻ *վրա՝*

ՋԻԵ։ (1476)։

Հրատ. Լալաեան, V, 343։

1045. ԽԱՉՔԱՐ, *ագուցված է Ծաղկոց վանքի հյուսիսային պատի մեջ, ներքուստ.*

Սուրբ խաչ տէր Ուհան սպառն Գաբրիելին քաւարան. թվ. ՌՃԼԸ։ (1689)։

Հրատ. Բարխուդարեանց, 316։ Լալաեան, V, 343։

105. ՓԻՓԻ (ՀԻՆ ԵՎ ՆՈՐ)

Շամքոր գետի աջ ափին գտնվող Փիփի գյուղի բնակիչները վատ կլիմայի պատճառով տեղափոխվել են ոչ շատ հեռու, ավելի բարձր դիրք ունեցող վայր և հիմնել Նոր Փիփի գյուղը, որի տեղում, ըստ երևույթին, հնում էլ գյուղ է եղել։ Թե Նոր և թե հին Փիփիներում պահպանվել են արձանագրություն ունեցող հուշարձաններ։ Մենք չկարողացանք այցելել այդ վայրերը։ Փիփի անունը ծագել է, ըստ տեղական ավանդության, Փեփրոնյա անունով նահապետ կույսի անունից, որը թաղվել է եկեղեցու մեջ։

1046. ՀԻՆ ՓԻՓԻ, *կիսավեր վիճակում կանգուն է երկու կամարների վրա կանգնած թաղակապ եկեղեցին. Նրա հարավային կողմում մի մատուռ, որը կոչվում է* Բարսամ ճգնաւոր, *ներսում գտնվող երեք տապանաքարերից արձանագրություն ունի միայն մեկը.*

Ես Մաղաքայ եպիսկոպոս կանգնեցի զխաչս հաւր · · · եղբաւրն իմոյ տէր Պար[սամ]յ արհեպիսկոպոսին. թվ. ՋԶ։ (1457)։

Հրատ. Բարխուդարեանց, 301։ Լալաեան, 311։

1047. ՀԻՆ ՓԻՓԻ *եկեղեցու մկրտության ավազանի վրա՝*

Յիշեցէք ի Քրիստոս Ծատուրն և կողակիցն իւր Մարեան. թվ. ՌՃԺԹ։ (1670)։

Հրատ. Բարխուդարեանց, 300։ Լալաեան, V, 311։

1048. ՀԻՆ ՓԻՓԻ, *եկեղեցու մուտքի բարավորի վրա՝*

Կամաւն Աստուծոյ մեք Փիփեցոց ժողովուրդս միաբան շինեցաք զեկեղեցիս. ի հայրապետութեան տեառն Պետրոսի, ձեռամբ Սարգիս վարդապետին. յիշխանութեան Մուրթուզա Ղուլի խանին։ Յիշեցէք ի Քրիստոս տանուտէր Վարդանէսն և կողակից Մարեան։

Ծանոթ. *Ժամանակակից է նախորդին։*

Հրատ. Բարխուդարեանց, 301։ Լալաեան, V, 311։

---

¹ Ջալալեանց, I, 163։ Բարխուդարեանց, 316. Լալաեան, V, 343։

1049. ՆՈՐ ՓԻՓԻ, փայտածածկ եկեղեցու պատին.

Սուրբ Աստուածածինն բարեխօս տէր Ըստեփաննոսին. թվ. ՌՃԺԹ: (1670):

Հրատ. Բարխուդարեանց. 298։

1050. ՆՈՒՅՆՏԵՂ, փայտե սյունի վրա՝

Իշխանութեանն Մելիք Հախնազարի, Պապեր ի Քրիստոս յիշեցէք, Հրապետն, որդիք Պալին Սարգիս, հանգուցեալ որդին տէր Ղազար, մայրն իւր Նարկիզն. թվ. ՌՃԼԶ: (1687):

Հրատ. Բարխուդարեանց, 298։

106. ԳԱՐԳՄԱՆԻԿ ԳՑՈՒՂ

1051. Գյուղի մեջ հիշատակված հայկական հուշարձաններից այժմ գրեթե ոչինչ չի մնացել։ Գյուղից դեպի հարավ եղել է մի մատուռ՝ Սրբլթան անունով, որի մոտ կանգնած է եղել $3^1/_2$ մետր բարձրությամբ մի մահարձան՝ հետևյալ արձանագրությամբ.

Այս է տապան սուրբ Սրապիոնի, թոռն մեծին Սամորին, մեծին Սասին. թվ. ՉՁ: (1331):

Հրատ. Բարխուդարեանց, 302։ Լալաեան, V, 312։

1052. ԳԱՐԳՄԱՆԻԿ ԳՑՈՒՂԻ հանդում եղել է ավերակ գյուղատեղ՝ Ղարաղ Թափա անունով, ուր եկեղեցու սյուների վրա կա՝

Ես Խոսրով. թվ. ՌՃԽԱ: (1692):

1053. Ի թ[վ.] ՌՃԾԵ: (1706):

Հրատ. Բարխուդարեանց, 302։ Լալաեան, V, 312։

107. ՓԱՌԻՍՈՍ ՔԱՂԱՔԱՏԵՂ (ՇԱԼԱՔԵՆԴ) ԵՎ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Ա. Փառիս քաղաքատեղ. *գտնվում է Շամքոր գետի վերին հոսանքում, նրա երկու ափերին։ Այժմ մնացել են տնատեղերի հետքերը միայն։ Ավերակների, նույնպես և հուշարձանների բոլոր քարերը տարվել են շրջակա գյուղերի բնակիչների կողմից։ Դեռես XIX դարի վերջերին, ըստ Մ. Բարխուդարյանցի նկարագրության, ավերակների մեջ նկատելի էին տասն և մեկ եկեղեցիների ավերակները և երկու կամուրջները։ Մեծ եկեղեցին ունեցել է 15 մ. երկարություն և $11^1/_2$ մ. լայնություն։ Ավերակների սահմաններում հեղինակը միայն երկու արձանագրված խաչքարեր է տեսել (մեր № 1054, 1055 արձանագրությունները)։ Դրանք տեղաշարժվել և դրվել են երկաթուղու գծի տակ։*

Քաղաքատեղիի հյուսիսային եզրին գտնվող մի բարձր լեռնաբազուկի արևելյան ծայրին բավական լավ պահպանված մնում է Փառիսոսի բերդը՝ բազմաթիվ կիսակլոր աշտարակներով։ Պարիսպների հաստությունը $2^1/_2$ մետր է. ներսում կան բազմաթիվ շենքերի ավերակներ, մառանի ու ջրամբարի մնացորդներ։

Բ. Փառիսոսի վանք. *գտնվելիս է եղել քաղաքից ոչ հեռու, Տանձուտ մեծ գյուղի ավերակներից փոքր-ինչ վեր՝ մի անտառապատ սարահարթի վրա։ Բաղկացած է եղել երկու եկեղեցիներից և մեկ մատուռից ու գավիթներից։ Նկարագրողներն այստեղ միայն մեկ արձանագրություն են նկատել (մեր № 1056)։ Այս հուշարձանը մենք տեսնել չկարողացանք։*

Գ. Ս. Հովհաննես եկեղեցի. *գտնվում է քաղաքատեղիից 4—5 կմ դեպի արևելք՝ բարձր և անտառապատ լեռների վրա։ Մի փոքր և կիսավեր շենք է. պատերի ստորին մա-*